

ARTYKUŁY

Kłamstwo procesowe i zaprzeczenie jako forma nadużycia prawa w procesie cywilnym

DOI: 10.53024/5.3.55.2024

MICHAŁ PTASZEK*

Streszczenie

Zarówno kłamstwo procesowe, jak i zaprzeczenie mogą stanowić element stosowanej w postępowaniu cywilnym obrony oraz źródło zgłaszanych w tym postępowaniu roszczeń.

Kłamstwo procesowe stanowi zarówno naruszenie dobrych obyczajów oraz nadużycie prawa. Sąd może nałożyć na osobę podnoszącą fałszywe twierdzenia sankcje wskazane w art. 226² § 2 oraz art. 103 § 1-2 k.p.c. Jednakże warunkiem zastosowania art. 226² § 2 k.p.c. jest uprzednie pouczenie o takiej możliwości.

Ogólne zaprzeczenie wszystkim faktom nie stanowi obecnie formy nadużycia prawa, lecz jest działaniem z naruszeniem przepisów prawa (art. 127 oraz art. 210 § 2 k.p.c.), dlatego nie wywołuje ono skutków na płaszczyźnie postępowania cywilnego. Mimo to nie zawsze będzie możliwe zastosowanie art. 230 k.p.c.

Zaprzeczenie dokonane w ostatniej fazie procesu, mimo że jest działaniem z naruszeniem dobrych obyczajów, to wywoła skutek, jeśli termin na powołanie twierdzeń upłynął razem z wniesieniem pozwu lub odpowiedzi na pozew, a sprawa jest rozpoznawana w postępowaniu gospodarczym (art. 485⁵ § 1 k.p.c.). Możliwe jest także nałożenie sankcji wskazanych w art. 226² k.p.c. W innych sytuacjach sąd może czynność taką pominąć, jednak zasadą powinno być zastosowanie art. 226² § 2 oraz art. 103 § 1-2 k.p.c.

Nadużyciem prawa może być również zaprzeczenie faktowi, który można wykazać wyłącznie za pomocą środka dowodowego, który jest zakazany na mocy umowy dowodowej (art. 458⁹ k.p.c.).

Słowa kluczowe: kłamstwo procesowe, zaprzeczenie, nadużycie prawa

* Michał Ptaszek – magister prawa oraz magister administracji, sędzia w wydziale gospodarczym w Sądzie Rejonowym dla m.st. Warszawy w Warszawie, ORCID: 0000-0003-4132-854X.

1. WSTĘP

Wymiar sprawiedliwości urzeczywistniający zasady funkcjonujące w demokratycznym państwie prawnym wymaga istnienia odpowiednich instytucji (sądów)¹, które będą ten wymiar sprawować. Niezbędne jest ustanowienie odpowiednich norm, dzięki którym zapewniony zostanie dostęp do sądów (prawo do sądu). Nie sposób również pominąć konieczności ukonstytuowania mechanizmów, które zapewnią możliwość skutecznej obrony (prawo do obrony).

Prawo do sądu oraz prawo do obrony stanowią dwie strony tego samego medalu, uzupełniają się, a zarazem wzajemnie ograniczają. Strona ma prawo dochodzić swoich roszczeń w postępowaniu cywilnym, a jej przeciwnik może się przed nimi bronić. Obaj jednak muszą poruszać się w granicach przysługujących im uprawnień procesowych. Dlatego, niezależnie od słuszności stanowiska jednej bądź drugiej strony procesu, muszą istnieć reguły, które wprowadzają te ograniczenia. Ustanowione w ten sposób normy służą ustaleniu w postępowaniu cywilnym rzeczywistego stanu faktycznego oraz wydaniu wyroku na właściwej podstawie prawnej. Reguły mają także zapewnić wydanie ostatecznego rozstrzygnięcia bez nieuzasadnionej zwłoki. Zawsze istnieje ryzyko, że nawet poruszając się w ramach tych zasad, zamiast wydania wyroku sprawiedliwego, rozumianego w niniejszym opracowaniu, jako wyrok oparty na rzeczywistej podstawie faktycznej oraz właściwej podstawie prawnej, uzyskamy co najwyżej wyrok słuszny, czyli wydany w zgodzie z przepisami, ale niekonieczne zgodny z prawdą materialną (obiektywną).

Jednym z czynników zwiększających wystąpienie tego ryzyka jest działanie przez stronę przeciwną w sposób zgodny z regułami, ale zarazem w sposób, który narusza dobre obyczaje i stanowi nadużycie prawa. Niniejszy artykuł koncentruje się na dwóch postaciach tego typu zachowań, tj. na kłamstwie procesowym oraz zaprzeczeniu.

2. DOBRE OBYCZAJE A NADUŻYCIE PRAWA W PROCESIE CYWILNYM

W art. 3 k.p.c.² nałożono na strony procesowe trzy obowiązki, tj. działania zgodne z dobrymi obyczajami, składania prawdziwych wyjaśnień oraz przedstawiania dowodów³. W literaturze podnosi się, że nie są to obowiązki prawne w znaczeniu formalnym, ale o charakterze etycznym i moralnym⁴, gdyż ustawodawca nie

¹ Art. 175 Konstytucji Rzeczypospolitej Polskiej z 2 kwietnia 1997 r.

² Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805, ze zm.).

³ H. Dolecki, T. Radkiewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 3.

⁴ T. Ereciński, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, red. P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 3.

przewidział możliwości ich wyegzekwowania, a jedyną sankcją procesową za ich niedochowanie może być co najwyżej przegranie procesu, nieuwzględnienie wniosku lub obciążenie kosztami procesu⁵. Są to ciężary procesowe, czyli powinności, którym dany podmiot musi się podporządkować, jeżeli chce osiągnąć korzystny skutek procesowy lub uniknąć niekorzystnego skutku⁶.

Klauzula odnosząca się do dobrych obyczajów została wprowadzona do k.p.c. dopiero z dniem 3.5.2012 r.⁷, przy czym już na tym etapie ustawodawca zdawał sobie sprawę z tego, że nie jest to pełne rozwiązanie problemu nadużywania uprawnień procesowych⁸. Działanie zgodnie z dobrymi obyczajami „ma wyrażać powinność stron działania w toku postępowania w sposób rzetelny i zgodny z zasadą lojalności wobec strony przeciwnej oraz sądu. Wprowadzenie tego obowiązku ma zapobiegać nadużywaniu przez strony i uczestników postępowania ich uprawnień procesowych oraz pomagać w koncentracji materiału dowodowego w postępowaniu cywilnym⁹. Obowiązuje ona wszystkich uczestników postępowania cywilnego, w tym pełnomocników, na każdym jego etapie.

W mojej ocenie, nie należy przeciwstawiać sobie działania w zgodzie z dobrymi obyczajami z obowiązkiem składania prawdziwych wyjaśnień przede wszystkim dlatego, że złożenie nieprawdziwych wyjaśnień stanowi przejaw naruszenia zasady lojalności procesowej, jest działaniem niemoralnym i nieetycznym. Wprowadzenie klauzuli związanej z dobrymi obyczajami podyktowane było tym, że brakowało w polskim prawie procesowym regulacji, która w ujęciu ogólnym dotyczyłaby problemu nadużywania przez strony uprawnień procesowych¹⁰.

Z dniem 7.11.2019 r.¹¹ w k.p.c. pojawił się zakaz nadużywania prawa procesowego (art. 4¹ k.p.c.). W uzasadnieniu do projektu ustawy zmieniającej k.p.c. zaznaczono, że nie należy łączyć klauzuli nadużycia uprawnienia procesowego z klauzulą sprzeczności z dobrymi obyczajami¹². W praktyce orzeczniczej, także przed 2012 r.,

⁵ H. Dolecki, T. Radkiewicz..., art. 3, tak też O. M. Piaskowska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. M. Kuchnio, A. Majchrowska, K. Panfil, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O. M. Piaskowska, LEX/el. 2022, art. 3; oraz M. Manowska, [w:] A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477*¹⁶, LEX/el. 2022, art. 3.

⁶ G. Kamiński, *J.3. Klauzula dobrych obyczajów (art. 3 k.p.c.)*, [w:] *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021.

⁷ Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381).

⁸ Tak uzasadnienie do projektu ustawy z 16.09.2011 r., s. 11 (źródło: <https://orka.sejm.gov.pl/Druk6ka.nsf/wgdruk/4332> według stanu z 8.11.2022 r.).

⁹ J. Bodio, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, art. 3.

¹⁰ Ł. Błaszczak, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, art. 41.

¹¹ Na mocy ustawy z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469, ze zm.; dalej: UZm2019).

¹² Źródło <https://orka.sejm.gov.pl/Druk8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> s. 32, według stanu z 8.11.2022 r.

oba te pojęcia były używane wymiennie, co uzasadnione było tym, że wyprzedzając działania prawodawcy, kierując się rzeczywistą potrzebą, judykatura odwoływała się do siatki pojęciowej występującej na płaszczyźnie prawa materialnego. Obecnie postulować należy odejście od tej praktyki.

Nadużycie prawa w rozumieniu art. 4¹ k.p.c. jest realizowaniem uprawnienia procesowego, lecz niezgodnie z *ratio legis* normy, która stanowi źródło tego uprawnienia. Tylko nadużycie prawa może być sankcjonowane w sposób określony w art. 226² k.p.c.¹³

Zakwalifikowanie danej czynności, jako nadużycia prawa wymaga ustalenia trzech okoliczności. Po pierwsze, czy strona korzysta z uprawnienia procesowego. Działanie naruszające normę postępowania cywilnego oraz wykorzystanie uprawnienia prawnomaterialnego nie będzie nadużyciem w rozumieniu art. 4¹ k.p.c. Po drugie, konieczne jest wskazanie celu, który leżał u podstaw wprowadzenia przepisu, na podstawie którego działa dana osoba. Po trzecie, ustawodawca wymaga zdekodowania celu, w jakim działa strona i ustalenia, że jest on przeciwny celowi normy prawnej¹⁴, co w praktyce może być najtrudniejsze i najbardziej problematyczne.

Lista zachowań, które mogą być sklasyfikowane, jako nadużycie prawa oraz naruszenie dobrych obyczajów krzyżuje się. Nie będą nadużyciem prawa zachowania, które nie stanowią czynności procesowej lub stanowią naruszenie prawa¹⁵. Tak samo nie każde nadużycie prawa będzie mogło być negatywnie ocenione z punktu widzenia norm moralno-etycznych¹⁶.

3. PRAWO DO OBRONY A PRAWO DO KŁAMSTWA

Idea prawdy, do której ustawodawca odwołuje się już w preambule Konstytucji, jest wartością uniwersalną, na której opiera się ustrój Rzeczypospolitej Polskiej. Sprawiedliwe rozstrzygnięcie procesu to niewątpliwie rozstrzygnięcie odpowiadające prawdzie. Odrzucenie tej zasady byłoby *de facto* zaprzeczeniem idei sprawiedliwości i prawa do rzetelnego procesu¹⁷, a obowiązek mówienia prawdy jest w sferze prawa procesowego przejawem reguły *fraus omnia corrumpit*¹⁸.

¹³ Tak K. Weitz, *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, „Przegląd Prawa Cywilnego” 2020, nr 1, s. 7-39.

¹⁴ P. Paradowski, 2.1. *Przepisy ogólne*, [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020.

¹⁵ M.G. Plebanek, 1.2.5.4. *Sądowa kontrola czynności procesowych stron*, [w:] *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012, s. 65.

¹⁶ Ł. Błaszczak, [w:] *Kodeks...*, art. 4(1).

¹⁷ A. Łazarska, 4. *Obowiązek prawdomówności*, [w:] *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.

¹⁸ T. Ereciński, [w:] *Kodeks...*, Tom I, art. 3.

Zakaz kłamstwa procesowego wynika z istoty procesu cywilnego, w którym w przeciwieństwie do procesu karnego, po obu stronach występują równe sobie podmioty.

Prawo do sądu (art. 45 ust. 1 Konstytucji) gwarantuje każdemu możliwość zwrócenia się o rozpoznanie jego sprawy przez sąd. Gwarancja ta ma zastosowanie bez względu na to, czy roszczenie, z którym występuje powód, jest (okaże się) zasadne albo niezasadne. Jednakże gdy strona inicjując postępowanie (np. wytaczając powództwo) nie zmierza do zweryfikowania zasadności swego żądania i uzyskania co do niego merytorycznego rozstrzygnięcia, lecz do realizacji odmiennego celu, np. zmierza wyłącznie do narażenia strony przeciwnej na szkodę, pogorszenia jej społecznego odbioru, naruszenia jej dóbr osobistych nadużywa ona swoich uprawnień (art. 4¹ k.p.c.)¹⁹. Niedopuszczalne jest zakładanie, że jeden z występujących w sprawie podmiotów lub oba miałyby pełną swobodę w powoływaniu nieprawdziwych twierdzeń. Podobnie, jak fałszywe zeznania godzą w interes wymiaru sprawiedliwości, gdyż mogą przyczynić się do wydania wyroku opartego na fałszywych podstawach, tak samo kłamstwo procesowe może doprowadzić do analogicznych skutków. Kłamstwo procesowe występujące po obu stronach może prowadzić do tzw. fikcyjnych procesów.

Zaznaczyć przy tym trzeba, że obowiązek mówienia prawdy nie ma charakteru bezwzględnego. Nie istnieje powinność przytaczania twierdzeń, które mogłyby narazić stronę na odpowiedzialność karną, a także szkodę majątkową, utratę zaufania, hańbę²⁰. Wynika to z utrwalonej w demokratycznym państwie prawnym zasady *nemo tenetur contra se* oraz zakazu poniżającego traktowania, które ma swoje źródło w przyrodzonej godności każdego człowieka (art. 30 Konstytucji).

Nie istnieją procesowe formy przymuszenia strony do wyjawienia prawdy w procesie cywilnym²¹, natomiast jeśli strona decyduje się na złożenie odpowiednich wyjaśnień lub zeznań winna czynić to zgodnie z regułami opisanymi w art. 3 k.p.c.

4. KŁAMASTWO PROCESOWE

4.1. RODZAJE KŁAMSTW PROCESOWYCH

Kłamstwo procesowe, jak sama nazwa wskazuje, musi zawierać w sobie element nieprawdy. Pojęcie prawdy obiektywnej (materialnej) nie musi być tożsame z tzw. prawdą sądową. Istnieją takie twierdzenia, które są „prawdziwe obiektywnie”, a nie

¹⁹ Tak K. Weitz, s. 7-39.

²⁰ Tak O.M. Piaskowska, art. 3; H. Dolecki, T. Radkiewicz, art. 3; J. Bodio art. 3; T. Ereciński, [w:] *Kodeks..., Tom I*, art. 3, A. Łazarska, 4. *Obowiązek...*

²¹ Por. powołane wyżej rozróżnienie na ciężary i obowiązki procesowe.

są „prawdziwe sądowno”, ale też i takie które są „prawdziwe sądowno”, a nie są „prawdziwe obiektywnie”²². Z punktu widzenia reguł rządzących postępowaniem cywilnym powołane przez stronę twierdzenie może zostać uznane przez sąd za fałszywe nie tylko dlatego, że jest ono niezgodne z rzeczywistym stanem rzeczy, ale także dlatego, że strona nie sprostała ciężarowi jego dowodzenia.

W doktrynie²³ i orzecnictwie²⁴ kłamstwo procesowe jest klasyfikowane, jako działanie w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami. Podkreśla się, że celem kłamstwa jest zawsze interes, majątkowy lub osobisty, najczęściej własny.

Strona może dopuścić się kłamstwa procesowego w dwóch obszarach czynności procesowych dokonywanych przez uczestnika procesu.

Podstawowych, pierwszym rodzajem kłamstwa procesowego, jest powołanie twierdzeń faktycznych, które mają stanowić bazę przytoczeń rozpoznawanych w ramach zgłoszonego w postępowaniu sądowym roszczenia procesowego. Kłamstwa może dopuścić się każda ze stron i każdy inny uczestnik procesu sądowego. Może ono stanowić element niesłusznie wytoczonego powództwa oraz przybrać formę obłudnej obrony. W skrajnych przypadkach tego typu działania należałoby zakwalifikować, jako realizujące znamiona oszustwa procesowego (art. 286 k.k.²⁵)²⁶, zniesławienia (art. 212 k.k.)²⁷, czy też naruszenia dóbr osobistych (art. 23 k.c.²⁸)²⁹.

Kłamstwo samo w sobie, tj. nieoparte wnioskami dowodowymi, z reguły nie będzie stanowiło realnego zagrożenia dla sprawiedliwego procesu, co wynika z naczelnej zasady postępowania cywilnego, zgodnie z którą strona, która powołuje w procesie określony fakt, obowiązana jest ten fakt udowodnić (art. 6 k.c. oraz art. 232 zd. 1 k.p.c.). Wyjątek dotyczy sytuacji, gdy system prawny ustanawia określonego rodzaju domniemanie prawne (np. art. 339, art. 340, art. 345, art. 466, art. 529 k.c.) lub faktyczne, a kłamstwem objęty jest wyłącznie fakt stanowiący wniosek domniemywany (następnik) a nie przesłankę domniemania (poprzednik). W przypadku domniemań prawnych, jeżeli podstawa domniemania zostanie udowodniona, stronie przeciwnej, pozostaje jedynie zakwestionowanie wniosku domniemania. Dochodzi do przeniesienia ciężaru dowodu, a obalenie wniosku domniemania wymagać będzie przeprowadzenia tzw. dowodu przeciwności³⁰.

²² Zob. T. Gizbert-Studnicki, *Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo” 2009, z. 7, s. 5-19.

²³ H. Dolecki, T. Radkiewicz, art. 3; J. Bodio, art. 3; T. Ereciński, [w:] *Kodeks...*, Tom I., art. 3; Ł. Błaszczak, [w:] *Kodeks...*, art. 41.

²⁴ Wyrok SA w Warszawie z 24.06.2014 r., VI ACa 1582/13, LEX nr 1540959.

²⁵ Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, ze zm.).

²⁶ Wyrok SN z 13.12.2006 r., V KK 104/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2427.

²⁷ Wyrok SN z 12.07.2007 r., IV KK 75/07, LEX nr 277263; postanowienie SN z 19.02.2021 r., IV KK 557/20, LEX nr 3124987.

²⁸ Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360, ze zm.).

²⁹ Tak wyrok SA w Lublinie z 10.07.1998 r., I ACa 202/98, OSA 2000, nr 2, poz. 6; wyrok SA w Białymstoku z 27.05.2015 r., I ACa 88/15, LEX nr 1745542.

³⁰ I. Adrych, *Wpływ domniemań na rozkład ciężaru dowodu w postępowaniu cywilnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2011, nr 2, s. 259-270.

W przypadku domniemań faktycznych druga strona procesu może zawsze składać dowody przeciwnie, mimo że to nie na niej spoczywa ciężar dowodzenia faktu domniemanego.

Cechą charakterystyczną tego rodzaju kłamstwa jest to, że rzadko jest ono dostrzegalne na pierwszy rzut oka. Dopiero przeprowadzenie całego postępowania dowodowego pozwoli na ustalenie przez sąd, iż któraś ze stron dopuściła się tego niezaskującego na aprobatę zachowania. Zresztą, nawet gdyby dla sądu już od początku było oczywiste, iż twierdzenia powołane przez jedną ze stron nie odpowiadają prawdzie, to i tak sąd nie powinien antycypować wyników postępowania dowodowego i z tej przyczyny pomijać wniosków dowodowych.

Drugi rodzaj kłamstwa procesowego pojawia się, jako element uzasadnienia powstania, zmiany lub utraty określonych uprawnień procesowych. Przykładowo można wymienić wniosek o sprostowanie protokołu (art. 160 k.p.c.), wniosek o ustanowienie pełnomocnika z urzędu (art. 117 k.p.c.), wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych (art. 102 i 103 u.k.s.c.), wniosek o odroczenie rozprawy, wniosek o przywrócenie terminu do dokonania czynności procesowej (art. 168 k.p.c.) itd.

Mając na uwadze powyższe zastrzeżenia należy stwierdzić, iż kłamstwem procesowym, które stanowi naruszenie dobrych obyczajów (art. 3 k.p.c.), a zarazem nadużycie prawa (art. 4¹ k.p.c.) będzie świadome powołanie twierdzeń, które są niezgodne z prawdą sądową, a nie z prawdą obiektywną, bowiem tylko na tej podstawie swoje rozstrzygnięcia może konstruować sąd. Nie można przy tym klasyfikować, jako kłamstwa twierdzeń, których stronie nie udało się wykazać na skutek swojej nieudolności, czy nieporadności. Tego typu rozumowanie mogłoby prowadzić do wniosku, że każda niezasadna czynność procesowa stanowi nadużycie uprawnień procesowych. Byłaby to konkluzja niebezpieczna z punktu widzenia zachowania i realizacji prawa do sądu, godziłoby to w zaufanie do wymiaru sprawiedliwości, zwłaszcza, że nie zawsze prawda sądowa będzie odpowiadała prawdzie obiektywnej. Zatem dodatkowo konieczne jest ustalenie przez sąd złej woli wprowadzenia do procesu fałszywych oświadczeń. Wtedy można postawić uczestnikowi procesu zarzut, iż działa w sposób naruszający dobre obyczaje, a zarazem wykracza poza granice wyznaczone przez prawo do obrony. Nie istnieje domniemanie istnienia takiej woli każdorazowo, gdy dany podmiot nie sprosta nałożonemu na niego ciężarowi dowodzenia (art. 6 k.c. i art. 232 k.p.c.). Musi być ona przedmiotem ustaleń dokonanych przez sąd.

Nieco bardziej złożona jest ocena kłamstwa procesowego, u którego podłoża leży subiektywne (błędne) przekonanie twierdzącego o wystąpieniu danych okoliczności. Co do zasady należy zrównać taką sytuację z typowym niewykazaniem swoich twierdzeń, gdyż strona powołując je działa w obronie swojego interesu,

a klauzule generalne, do których odwołuje się art. 3 oraz art. 4¹ k.p.c. nie powinny być wykorzystywane, jako środek odstrasżający stronę przed podejmowaniem obrony w procesie, czy też realizowaniem własnych uprawnień procesowych. Jednakże ustalenie lekkomyślności w powołaniu takich okoliczności, może stanowić przyczynek do dokonania odmiennej oceny. Fakty muszą być powoływane w dobrej wierze³¹. Nielojalnym (zawinionym) zachowaniem, czy też działaniem w sposób sprzeczny z *ratio legis* określonej normy procesowej jest bezrefleksyjne powoływanie się na okoliczności, co do których strona ma podejrzenie o ich nieprawdziwości lub też nie ma przekonania o ich prawdziwości. Konstruowanie roszczeń i zarzutów procesowych na niesprawdzonych, zasłyszanych plotkach może naruszać ustalone w art. 3 k.p.c. reguły dokonywania przytoczeń, zwłaszcza jeśli twierdzenia te skoncentrowane są na zarzucaniu stronie przeciwnej popełnienia przestępstwa czy też dokonania czynności, która mogłaby narazić ją na utratę zaufania w środowisku.

4.2. SPOSOBY REAKCJI NA KŁAMSTWO PROCESOWE – UWAGI OGÓLNE

System postępowania cywilnego nie zawiera instrumentów prawnych, które pozwoliłyby na wyeliminowanie ryzyka samego podniesienia kłamliwego twierdzenia lub złożenia wniosku opartego na fałszywym oświadczeniu. Jest to usprawiedliwione podejście ustawodawcy, gdyż postępowanie sądowe nie może być skonstruowane w sposób, który nakazuje zakładać, że strona dochodząca przed sądem ochrony prawnej postępuje nieuczciwie i można z góry eliminować pewne twierdzenia.

Podstawowymi środkami reakcji na dokonane przez uczestnika postępowania kłamstwo procesowe są tzw. środki penalne, czyli nałożenie na stronę grzywny lub obciążenie jej kosztami procesu. Kodeks postępowania cywilnego przewiduje możliwość sięgnięcia do tych instrumentów, jeśli strona złożyła wyjaśnienia niezgodne z prawdą (art. 103 § 2 k.p.c.), uzyskała ustanowienie adwokata lub radcy prawnego na podstawie podania świadomie nieprawdziwych okoliczności (art. 120 § 3 k.p.c.), powołała się w złej wierze na nieprawdziwe okoliczności, które skutkowały odroczeniem rozprawy (art. 214 § 2 k.p.c.), w pozwie złożonym w elektronicznym postępowaniu upominawczym w złej wierze lub wskutek niezachowania należytej staranności oznaczyła nieprawidłowo dane, o których mowa w § 2 pkt 1 lub 2 oraz art. 126 § 2 pkt 1 k.p.c. (art. 505³² § 3 k.p.c.), wnioskodawca zgłosił wniosek o ubezwłasnowolnienie w złej wierze lub lekkomyślnie (art. 545 § 4 k.p.c.), osoba udzieliła organowi egzekucyjnemu informacji lub wyjaśnień świadomie fałszywych (art. 762 § 1 k.p.c.). Dodatkowo w art. 111 ustawy z dnia 28 lipca 2005 r.

³¹ T. Ereciński, [w:] *Kodeks...*, Tom I, art. 3.

o kosztach sądowych w sprawach cywilnych³² zastrzeżono możliwość nałożenia sankcji na stronę, która uzyskała zwolnienie od kosztów sądowych na podstawie świadomego podania nieprawdziwych okoliczności oraz osobę, która ponownie zgłosiła wniosek o zwolnienie od kosztów sądowych, świadomie podając nieprawdziwe okoliczności o stanie rodzinnym, majątku, dochodach i źródłach utrzymania.

Powyższy katalog nie wyczerpuje wszystkich sytuacji, w których może dojść do kłamstwa procesowego. Największe szkody z punktu widzenia uczestników postępowania oraz wymiaru sprawiedliwości może wyrządzić kłamstwo procesowe co do istoty sprawy. Tylko art. 103 § 2 oraz art. 545 § 4 k.p.c. dotyczą takiego naganego zachowania, przy czym w art. 103 § 2 k.p.c. przewidziano jedynie możliwość obciążenia kosztami „wywołanymi” tym kłamstwem, chociaż niejednokrotnie takie koszty nie powstaną, gdyż niezależnie od przytoczenia kłamstwa koszty procesu pozostałyby na tym samym poziomie.

4.3. SPOSOBY REAKCJI NA KŁAMSTWO PROCESOWE – DOPUSZCZALNOŚĆ STOSOWANIA ART. 226² k.p.c.

Norma generalna, która pozwala sądowi na zareagowanie na nadużycie prawa została zawarta w art. 226² k.p.c.

Przepis ten będzie miał zastosowanie w tych wszystkich przypadkach i w takim zakresie, gdy inny przepis nie przewiduje sankcji tożsamej, z tą określoną w art. 226² § 2 k.p.c. (*lex specialis derogat legis generalis*). Należy jednak zaznaczyć, iż niektórzy przedstawiciele doktryny³³ uważają, że należy wykluczyć możliwość stosowania art. 226² k.p.c. w przypadkach, gdy przepisy szczególne w konkretnych sytuacjach przewidują możliwość ukarania strony lub osoby trzeciej grzywną za zachowania utrudniające prawidłowy tok postępowania cywilnego. Taka wykładania wykluczałaby możliwość nałożenia grzywny na stronę, która powołała fałszywe twierdzenia, co do istoty sprawy, skoro art. 103 § 2 k.p.c. przewiduje w tym zakresie inną sankcję.

Z tym poglądem nie można się zgodzić. Omawiany przepis ma charakter normy generalnej, co oznacza, że z góry nie jest możliwe dookreślenie rodzaju zachowań, które będą mogły zostać zakwalifikowane, jako mieszczące się w hipotezie tego przepisu. Zarazem zawiera on szeroki katalog sankcji, także dotychczas niespotykanych na płaszczyźnie polskiej procedury cywilnej (podwyższenie stopy odsetek zasądzonych od strony, której nadużycie spowodowało zwłokę w rozpoznaniu

³² Dz.U. z 2022 r. poz. 1125.

³³ P. Telenga, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji*, 2019, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, art. 2262.

sprawy, za czas odpowiadający tej zwłoce). O ile można zaakceptować pogląd, który zakłada, iż przepis szczególnie winien być zakwalifikowany jako *lex specialis* w stosunku do art. 226² § 2 k.p.c. w przypadku, gdy przewiduje tożsamą sankcję za nadużycie prawa (z reguły będzie to grzywna). Natomiast trudno doszukać się względów natury celowościowej, by pozbawić stronę postępowania możliwości skorzystania z pozostałych instrumentów opisanych w art. 226² § 2 k.p.c., zwłaszcza że naruszenie lub zagrożenie dla rzetelnego procesu stworzone przez stronę nadużywającą prawa nie godzi wyłącznie w interes wymiaru sprawiedliwości i często wywołuje większą szkodę w sferach majątkowych i osobistych drugiej strony postępowania. Gdyby przyjąć odmienną wykładnię, to norma zawarta w art. 226² k.p.c. miałaby marginalne zastosowanie, gdyż niemalże każdy przypadek nadużycia prawa można potraktować, jako formę niesumiennego czy też oczywiście niewłaściwego postępowania, o którym mowa w art. 103 § 1 k.p.c.

Sporne w doktrynie pozostaje to, czy zastosowanie sankcji opisanych w art. 226² § 2 k.p.c. wymaga uprzedniego pouczenia strony o takiej możliwości (art. 226² § 1 k.p.c.). Pozytywna odpowiedź na to zagadnienie motywowana jest faktem, że nie jest to pouczenie o treści obowiązującego prawa, lecz uprzedzenie o dokonanej przez sąd ocenie prawnej zachowania strony lub jej pełnomocnika, co może przekonać o celowości powstrzymania się od nagannych zachowań procesowych, zapobiec zwłoce w rozpoznaniu sprawy³⁴. W konsekwencji, w razie wycofania się przez stronę z podjętych działań uznaje się za niedopuszczalne odwołanie do ustanowionych w k.p.c. sankcji³⁵. Nadto wprowadzenie do art. 226² § 1 k.p.c. jednoznacznego zwrotu „sąd poucza”, nakazuje przyjąć, iż ma ono charakter obligatoryjny³⁶.

Przeciwnicy takiego poglądu podkreślają, że każdorazowe uprzednie pouczenie byłoby sprzeczne z celem tej normy³⁷, ponadto nadużycie prawa nie zawsze jest dostrzegalne przed wydaniem orzeczenia kończącego postępowanie w sprawie, a strona nie zawsze ma możliwość wycofania czynności, która stanowiła takie nadużycie³⁸, dlatego ma ono charakter fakultatywny³⁹.

Należy opowiedzieć się za pierwszym z przywołanych poglądów. Norma zawarta w art. 226² k.p.c. kreuje szczególnie instrument sankcyjny, dlatego winna być

³⁴ M. Manowska, A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sienko, E. Stefańska, *Komentarz...*, art. 226².

³⁵ G. Kamiński, 2.3. *Sankcjonowanie przejawów nadużycia praw procesowych*, [w:] *Zakaz...*

³⁶ A.J. Górski, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 205¹-424¹², t. 2*, red. A. Marciniak, Legalis 2019, komentarz do art. 226²; K. Flaga-Gieruszyńska, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2022, art. 226²; P. Rodziewicz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ, 2021, art. 226².

³⁷ Ł. Błaszczak, M. Dziurda, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembrzuski, Warszawa 2020, art. 226²; Ł. Błaszczak, *Czy jest możliwe zastosowanie sankcji w postaci odrzucenia lub zwrotu apelacji wniesionej w warunkach nadużycia prawa procesowego?*, „Palestra” 2022, nr 1-2, s. 247-262.

³⁸ P. Paradowski, 2.1. *Przepisy...*

³⁹ Ł. Błaszczak, [w:] *System Postępowania Cywilnego. Dowody w postępowaniu cywilnym*; 2021; s. 367; J. Górski, art. 226².

interpretowana w sposób ścisły. Nie sposób wyzbyc się przekonania, iż zwolennicy odmiennego poglądu, na poparcie swojego stanowiska przytaczają argumenty, które świadczą o niedoskonałości i niekompletności regulacji ustawowej. Przy czym nie można odmówić komentatorom racji, że zakwalifikowanie pouczenia, jako niezbędnego warunku zastosowania opisanych w art. 226² k.p.c. sankcji, niejednokrotnie uniemożliwi sądowi odwołanie się do tego przepisu. Nieprecyzyjność ustawy, czy też brak wyobraźni w konstruowaniu przepisów, nie powinna uzasadniać rozszerzającego stosowania kar, które przecież nie stanowią immanentnego elementu procesu cywilnego i mają charakter wyjątkowy.

Dodatkowo przy wykładni przepisu nie można ignorować jego konstrukcji. Otóż w § 1 nałożono na sąd obowiązek pouczenia ilekroć okoliczności sprawy „wskazują” na nadużycie prawa, a w § 2 dano sądowi dyskrecyjną władzę, czy nałożyć wskazane tam sankcje, gdy już „stwierdzi” nadużycie prawa. Gdyby pouczenie nie było obligatoryjne to oznacza to, iż § 1 konstruuje specyficzną sytuację, w której sąd nie wie, czy działanie strony jest nadużyciem, ale na wszelki wypadek o tym ją poucza, przy czym samo to pouczenie nie wywołuje żadnych skutków w toczącym się postępowaniu. Zwraca również inna konstrukcja normy wyrażonej w art. 226² § 1 k.p.c., gdzie użyto kategorię zwrotu „sąd poucza” od normy zawartej w art. 5 k.p.c., gdzie posłużono się zwrotem „sąd może udzielić /.../ pouczenia”.

Częstokroć postawa strony, która kwalifikowana jest przez sąd jako nadużycie, nie ma charakteru jednoznacznego i oczywistego. Nie zawsze strona będzie zdawała sobie sprawę z tego, że dopuszcza się nadużycia prawa, czasem też sąd może błędnie interpretować zachowanie strony nie mając pełnej świadomości, co do strategii procesowej, którą zamierza przyjąć w postępowaniu sądowym. Rolą sądu nie jest generowanie dodatkowych konfliktów, ale ich wygaszanie. Dlatego pouczenie, jako sygnał od sądu dla tej strony, pozwala jej na refleksję, wycofanie fałszywych oświadczeń ale też i na obronę przed stawianymi przez sąd zarzutami. Wydaje się, że strona winna mieć taką możliwość nie tylko w piśmie, które będzie stanowiło zażalenie na wydane przez sąd rozstrzygnięcie. Samo pouczenie może stanowić sygnał dla strony przeciwnej, o możliwości złożenia wniosku, o którym mowa w art. 226² § 2 pkt 3 k.p.c.

Mając na uwadze powyższe wywody należy odpowiedzieć na pytanie, jak powinien postąpić sąd, który stwierdzi, że strona próbuje wprowadzić do procesu kłamstwo procesowe lub widzi jedynie takie prawdopodobieństwo.

Należy z góry wykluczyć możliwość odwołania się do sankcji opisanych w art. 226² § 2 k.p.c., które poprzedzono jedynie prewencyjnym skierowaniem do obu stron pouczenia o tym przepisie (np. w trybie określonym w art. 205² lub art. 458⁴ k.p.c.), bowiem pouczenie musi być połączone ze wskazaniem zachowania, które

kwalifikowane jest przez sąd, jako potencjalne nadużycie prawa, nie może mieć charakteru generalnego i abstrakcyjnego⁴⁰.

Zwrócenie uwagi na możliwość kłamstwa procesowego, którego dopuszczono się na płaszczyźnie twierdzeń, które mają stanowić podstawę merytorycznego rozstrzygnięcia procesu może być problematyczne. W większości przypadków będzie to niemożliwe, gdyż dopiero przeprowadzenie całego postępowania dowodowego i całościowa ocena dowodów dokonana już po zamknięciu rozprawy (art. 233 § 1 i art. 316 § 1 k.p.c.) pozwalają na wysnucie takich wniosków. Nie można jednak wykluczyć sytuacji, w której oczywiste jest, że jedna ze stron próbuje się dopuścić takiego kłamstwa. Dojdzie do tego, gdy obie strony podnoszą skrajnie sprzeczne twierdzenia, co do zdarzeń, o których muszą mieć wiedzę. Doświadczenie życiowe oraz orzecznicze wskazuje także, że niektóre z twierdzeń z góry można uznać za wątpliwe zwłaszcza wtedy, gdy dopiero pod koniec procesu jedna ze stron powołuje się na okoliczności, które każdy rozsądny człowiek przytoczyłby na jego początku, np. twierdzenie o zapłacie, czy też o uznaniu długu. Sąd powinien skorzystać z tej możliwości także wtedy, gdy dostrzega próbę przeprowadzenia tzw. fikcyjnego procesu.

Prawidłowo skonstruowane pouczenie powinno zawierać wskazanie, że uznanie określonego twierdzenia za fałszywe w końcowym rozstrzygnięciu umożliwi sięgnięcie do środków opisanych w art. 226² § 2 k.p.c.

Na gruncie obecnie obowiązujących przepisów sąd może wskazać, iż w jego ocenie dane twierdzenie stanowi próbę kłamstwa procesowego tylko przy okazji „wyjaśniania stronom czynności sądu” podczas „nakłaniania stron do ugody lub udzielania pouczeń”, aby nie narazić się na złożenie wniosku o wyłączenie sędziego opartego na zarzucie naruszenia bezstronności, wspomagania stanowiska jednej ze stron w pokrzywdzeniem strony przeciwnej (art. 49 § 2 k.p.c.).

Kłamstwem procesowym może być nie tylko twierdzenie, co do którego udowodniono w procesie jego fałszywość, ale też i takie, które nie zostało udowodnione. Nawet fałszywe twierdzenie nieoparte wnioskami dowodowymi może doprowadzić do wydłużenia postępowania z uwagi na podjętą przez sąd z urzędu inicjatywę dowodową (art. 232 zd. 2 k.p.c.). W przypadku, gdy ciężar dowodzenia faktu spoczywa na stronie, która podnosi fałszywe twierdzenia, ale nie zgłasza na tę okoliczność żadnych wniosków dowodowych sąd może połączyć pouczenie dokonane w trybie art. 226² k.p.c. z pouczeniem przewodniczącego o prawdopodobnym wyniku sprawy w świetle zgłoszonych do tej chwili twierdzeń i dowodów (art. 156¹ k.p.c.). Jednocześnie pouczenie w trybie art. 156¹ k.p.c. nie musi być

⁴⁰ Tak A. Jakubecki, *Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych, w Kodeksie postępowania cywilnego*, „Palestra” 2019, nr 11-12, s. 188.

uzasadnione obiektywną potrzebą, a jedynie wewnętrznym przekonaniem przewodniczącego o tym, że taki komunikat usprawni postępowanie i przyczyni się do rozstrzygnięcia spornych kwestii w sprawie⁴¹.

4.4. KŁAMSTWO PROCESOWE W POSTĘPOWANIU ZABEZPIECZAJĄCYM

Ryzyko wystąpienia kłamstwa procesowego jest największe wszędzie tam, gdzie zachowanie szczegółowych przepisów o postępowaniu dowodowym nie jest konieczne, gdyż ustawa przewiduje uprawdopodobnienie zamiast dowodu (art. 243 k.p.c.). Takie obniżenie rygorów dowodowych występuje w postępowaniu wypadkowym wywołanym wnioskiem o zabezpieczenie środka dowodowego w postępowaniu w sprawach własności intelektualnej (art. 479⁹⁸ k.p.c.) oraz wnioskiem o zabezpieczenie roszczenia (art. 730 k.p.c.). Dlatego też w obu tych przypadkach przewidziano możliwość zastosowania instytucji, która ma na celu wywołanie refleksji u strony, która chciałaby skorzystać z uzyskanego zabezpieczenia, czyli kaucji, której wpłacenie będzie zależało od wykonania postanowienia o zabezpieczeniu (art. 479¹⁰⁴ oraz art. 739 k.p.c.).

W doktrynie podkreśla się, że kaucja służy ochronie interesu obowiązującego, zabezpieczając jego roszczenie odszkodowawcze z tytułu wykonania postanowienia o zabezpieczeniu. Uzależnienie wykonania postanowienia o udzieleniu zabezpieczenia od złożenia kaucji przez uprawnionego powinno być stosowane zwłaszcza wtedy, gdy wykonanie postanowienia grozi obowiązującemu wyrządzeniem szkody oraz gdy sytuacja majątkowa uprawnionego budzi poważne wątpliwości co do tego, czy naprawi on wyrządzoną szkodę⁴². Należy jednak zaznaczyć, że o szkodzie wywołanej wykonaniem zabezpieczenia można mówić także wtedy, gdy wniosek został oparty na nieprawdziwych okolicznościach lub na okolicznościach prawdziwych, lecz nieuzasadniających udzielenia zabezpieczenia. Decydując o tym, czy ustanowić kaucję sąd winien baczyć przede wszystkim, jak duże jest prawdopodobieństwo, iż końcowe rozstrzygnięcie w sprawie doprowadzi do ustalenia, iż nie istnieje roszczenie, które na etapie wniosku o zabezpieczenie winno być jedynie uprawdopodobnione⁴³.

⁴¹ A. Michałowski, P. Milart, *Pouczenie przewodniczącego o prawdopodobnym wyniku sprawy – pożegnanie z sędzią Slinksem*, „Palestra” 2019, nr 11-12, s. 237-238.

⁴² T. Ereciński, [w:] *Kodeks...*, Tom IV, art. 3, art. 739; M. Cichomska, *Prawo obce w postępowaniu zabezpieczającym*, „Przegląd Sądowy” 2014, nr 3, s. 49-75.

⁴³ Tak postuluje M. Cichomska, *ibidem* w tzw. sprawach z elementem obcym: „Uprawniony domagający się zabezpieczenia roszczenia w sprawie z elementem obcym, zwłaszcza jeżeli nie dysponuje dostateczną wiedzą w zakresie właściwego prawa obcego, powinien być świadom ryzyka związanego z grożącą mu odpowiedzialnością odszkodowawczą względem obowiązującego na podstawie art. 746 k.p.c. w razie niekorzystnego dla uprawnionego zakończenia sprawy głównej”.

Kaucja może być prewencyjnym środkiem chroniącym obowiązanego przed skutkami wykonania zabezpieczenia opartego na fałszywych twierdzeniach.

5. ZAPRZECZENIE, JAKO FORMA NADUŻYCIA PRAWA

5.1. OGÓLNE ZAPRZECZENIE WSZYSTKIM FAKTOM

Przed wejściem w życie UZm2019 w orzecznictwie jednolicie przyjmowano, że niedopuszczalne (i nieskuteczne) jest zaprzeczenie wszystkim faktom, których strona podnosząca zaprzeczenie wyraźnie nie uzna. Fakty i dowody związane z konkretnymi okolicznościami, z którymi strona się nie zgadza, winny być przez nią wyszczególnione⁴⁴. Odwoływano się przy tym do treści art. 3 k.p.c., zgodnie z którym strona ma obowiązek odnieść się do poszczególnych faktów przytaczanych przez stronę przeciwną, a jeżeli według jej wiedzy przedstawiają się one odmiennie, ma obowiązek przedstawić swoją wersję ich dotyczącą. Odpowiednio skonstruowane zaprzeczenie jest ciężarem procesowym, którego zaniechanie musi prowadzić do negatywnych (z punktu widzenia interesu tej strony) skutków procesowych⁴⁵. Podnoszono, że niesprostanie tym wymogom uprawniało sąd do uznania wszystkich faktów za przyznanych na podstawie art. 230 k.p.c.⁴⁶.

Założenie to nie zawsze wydaje się być uzasadnione, gdyż norma wyrażona w art. 230 k.p.c. nie konstruuje jednoznacznej i prostej reguły interpretacyjnej przypisanej do milczenia strony. To całokształt okoliczności faktycznych musi prowadzić do wniosku, że wolą strony było niekwestionowanie faktów podnoszonych przez stronę przeciwną.

Poprzestanie przez sąd na założeniu, że wszystkie fakty uznano za przyznane tylko z tego powodu, że pozwany ogólnikowo zaprzeczył wszystkim faktom powołanym przez powoda może prowadzić do skutecznego zarzutu apelacyjnego naruszenia przez sąd art. 230 k.p.c. Niejednokrotnie zdarza się, iż strona oprócz ogólnikowego zaprzeczenia wszystkim faktom przedstawia swoją własną ocenę, co do dowodów zaofiarowanych przez stronę przeciwną, argumentując, że są one nieprzekonujące, niewiarygodne i niewystarczające z punktu widzenia ciężaru dowodu. Z całą pewnością nie można takich oświadczeń zignorować i nie zmienia tego fakt, że ostatecznej oceny dowodów dokonuje sąd (art. 233 § 1 k.p.c.). Takie

⁴⁴ Wyrok SO w Szczecinie z 18.12.2017 r., VIII GC 371/17, LEX nr 2443421; wyrok SO w Poznaniu z 18.01.2017 r., IX GC 744/16, LEX nr 2257989; wyrok SO w Bielsku-Białej z 15.09.2016 r., II Ca 477/16, LEX nr 2124200; wyrok SA w Krakowie z 5.12.2015 r., I ACa 504/15, LEX nr 2370736.; wyrok SA w Warszawie z 24.06.2014 r., VI ACa 1582/13, LEX nr 1540959; wyrok SA w Katowicach z 14.12.2021 r., V AGa 358/21, LEX nr 3353642; wyrok SN z 9.07.2009 r., III CSK 341/08, LEX nr 584753.; uchwała SN z 17.02.2004 r., III CZP 115/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 77.; wyrok SN z 20.12.2006 r., IV CSK 299/06, LEX nr 233051.

⁴⁵ Wyrok SA w Krakowie z 14.02.2020 r., I AGa 98/19, LEX nr 3021567.

⁴⁶ Wyrok SO w Bielsku-Białej z 15.09.2016 r., II Ca 477/16, LEX nr 2124200.

oświadczenie może być dla sądu wskazówką, iż strona kwestionuje określony fakt, co wyłączałoby stosowanie art. 230 k.p.c. Dlatego zastosowanie tego przepisu jest możliwe tylko wówczas, gdy sąd, mając na uwadze wynik całej rozprawy, poweźmie uzasadnione przekonanie, że strona nie zamierzała i nie zamierza zaprzeczyć istnieniu faktów przytoczonych przez stronę przeciwną. W razie wątpliwości nie można stosować art. 230 k.p.c.⁴⁷.

Gdy pewne jest, że stronie znany jest fakt, który ma wynikać z zakwestionowanych dowodów, a mimo to strona poprzestaje na zarzucie, że strona przeciwna faktów takich nie udowodniła, to działa w sposób spreczny z obowiązkiem wyjaśniania okoliczności zgodnie z prawdą (art. 3 k.p.c.), uchyla się od oświadczenia, czy dany fakt miał miejsce (art. 210 § 2 k.p.c.)⁴⁸. Odwołanie się do dyspozycji art. 230 k.p.c. uzasadnione jest przyjęciem założenia, że strona jedynie unika wyraźnego przyznania lub zaprzeczenia faktom, po to by nie składać przed sądem fałszywych wyjaśnień.

UZm2019 przeniosła dotychczasowe poglądy orzecznictwa na płaszczyznę k.p.c. Zgodnie z obecnie obowiązującym art. 127 § 1 k.p.c. w piśmie procesowym mającym na celu przygotowanie sprawy do rozstrzygnięcia (pismo przygotowawcze) strona powinna m.in. wyszczególnić, które fakty przyznaje, a którym zaprzecza. Nadto art. 210 § 2 k.p.c. nakłada analogiczny obowiązek na stronę uczestniczącą w rozprawie⁴⁹. Na gruncie obecnie obowiązujących przepisów ogólne zaprzeczenie wszystkim faktom będzie działaniem naruszającym przepis k.p.c., czyli wadliwą czynnością procesową. Czynność procesowa jest wadliwa, jeśli nie odpowiada wzorcowi tej czynności przewidzianemu przez przepisy prawa procesowego, a więc jest dotknięta jakimkolwiek brakiem w zakresie wymogów prawnych⁵⁰. Ogólne zaprzeczenie będzie mogło zostać pominięte przez sąd z uwagi na wadliwość dokonanej czynności. Natomiast nie może być ono klasyfikowane, jako nadużycie prawa w rozumieniu art. 4¹ k.p.c., a sąd nie będzie mógł nałożyć za to sankcji opisanych w art. 226² k.p.c.

Bezskuteczność tej czynności nie zmienia reguł statuujących odwoływanie się do art. 230 k.p.c. W związku z tym mimo ogólnego zaprzeczenia może zaistnieć potrzeba przeprowadzenia na szeroką skalę postępowania dowodowego, którego można było uniknąć, gdyby przeciwnik postępował w sposób lojalny. Sankcją

⁴⁷ Wyrok SA w Warszawie z 10.11.2020 r., V ACa 371/20, LEX nr 3105634; wyrok SA w Białymstoku z 28.02.2018 r., I ACa 822/17, LEX nr 2516254.

⁴⁸ Wyrok SA w Krakowie z 20.10.2015 r., I ACa 933/15, LEX nr 1936814; por. też wyrok SO w Szczecinie z 13.01.2017 r., VIII Ga 519/16, LEX nr 2246523.

⁴⁹ Por. M. Dziurda, M. Szrajter, *Postępowanie gospodarcze według nowych przepisów*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2020, nr 1, s. 12-23, gdzie wyrażono pogląd, iż nie tyle wprost ustanowiono, ale nawet zwiększono wymagania co do precyzji zaprzeczeń.

⁵⁰ E. Gapska, 4. *Pojęcie, Przyczyny oraz Skutki Wadliwych Czynności Procesowych*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część I. Postępowanie nieprocesowe*, Vol. 2, red. T. Erciński, K. Lubiński, Warszawa 2021.

za takie zachowanie może być obciążenie kosztami procesowymi wywołanymi uchynieniem się od wyjaśnień (art. 103 § 2 w zw. z § 1 k.p.c.). Przy czym nie chodzi tu o wszystkie koszty procesu, ale tylko o te, które by nie powstały, gdyby strona zrealizowała obowiązki nałożone na nią w art. 127 § 1 oraz art. 210 § 2 k.p.c., np. wydatki poniesione na należności świadków, biegłych, tłumaczy.

Strona, która ma na celu nieuczciwe postępowanie w trakcie procesu ma możliwość obejścia obowiązków wyrażonych w art. 127 § 1 oraz art. 210 § 2 k.p.c. przez odniesienie się do każdego z faktów powołanych przez przeciwnika i zaprzeczenie każdemu z nich z osobna. Poza wyjątkowymi przypadkami, gdy strona broni się w ten sposób przed fikcyjnym, spreparowanym roszczeniem, działanie takie należy ocenić, jako niełojalne i niesłużące ustaleniu rzeczywistego stanu faktycznego, godzące w zasadę sprawności postępowania. Sankcja ustanowiona w art. 103 § 2 w zw. z § 1 k.p.c. może nie być wystarczającym środkiem zniechęcającym do podejmowania takich zachowań, zwłaszcza, że nie zawsze wywołają one dodatkowe koszty procesu. Jednakże tego typu postępowanie będzie mogło zostać zakwalifikowane, jako nadużycie prawa procesowego, a sąd powinien pouczyć o możliwości zastosowania sankcji wskazanych w art. 226² k.p.c. Sięganie po ustanowione tam instrumenty powinno być tym bardziej uzasadnione w postępowaniu odrębnym w sprawach gospodarczych, gdzie na pierwszy plan wysuwana jest zasada szybkości prowadzonego postępowania (por. art. 458⁷ oraz art. 458⁸ § 4 k.p.c.).

5.2. ZAPRZECZENIE DOKONYWANE W OSTATNIEJ FAZIE PROCESU

Kolejnym rodzajem zaprzeczenia, które winno być poddane analizie z punktu widzenia nadużycia prawa procesowego, jest zaprzeczenie podniesione dopiero na ostatnim etapie postępowania, np. w czasie mowy końcowej.

Zarówno przepisy statuujące prekluzję powoływania twierdzeń i dowodów w postępowaniu gospodarczym (art. 458⁵ § 1-4 k.p.c.), jak i ogólne przepisy odnoszące się do procesu cywilnego prowadzonego w pierwszej (art. 205³ § 1-3 oraz art. 205¹² § 1 i 2 k.p.c.) i drugiej instancji (art. 381 k.p.c.) nie nawiązują do instytucji zaprzeczenia.

Do czasu wejścia w życie UZm2019 w doktrynie pojawiały się głosy, że ilekroć ustawa wprowadza, jakies ograniczenia, rygory czasowe w powoływaniu twierdzeń,

to z zasady należy je odnosić także do zaprzeczenia⁵¹. Pogląd taki, na gruncie obecnie obowiązującego art. 458⁵ k.p.c., wyraził A. Jakubecki⁵².

Z punktu widzenia procesowego takie zaprzeczenie może przybrać dwojaką postać. Po pierwsze, może być połączone z twierdzeniem pozytywnym, w tym sensie, że jeśli prawdziwy jest fakt „A” to fałszywy jest fakt „B” i na odwrót (np. powód podnosi, że pozwany spowodował kolizję jadąc samochodem, a pozwany twierdzi, iż w czasie zdarzenia znajdował się w innym kraju). Po drugie, zaprzeczenie może być ograniczone wyłącznie do zanegowania wystąpienia danego faktu, które przybiera postać twierdzenia negatywnego, tj. fakt „A” oraz fakt „nie-A” (np. powód podnosi, że przekazał pozwanemu gotówkę, a pozwany temu zaprzecza zarzucając, że takie zdarzenie nigdy nie miało miejsca).

W mojej ocenie, tylko pierwszy z powołanych przypadków może być objęty rygorami opisanymi w art. 205³ § 1-3, art. 205¹² § 1 i 2, art. 381 oraz art. 458⁵ § 1-4 k.p.c., gdyż tylko on inkorporuje w siebie negację faktu z przywołaniem innego pozytywnego twierdzenia. Takie działanie, co do zasady, nie będzie mogło zostać sklasyfikowane, jako nadużycie prawa, gdyż nie jest to działanie zgodne z regułami ustalonymi w procesie cywilnym, a twierdzenia te będą mogły zostać pominięte na podstawie wyżej powołanych przepisów. Jeśli termin na powołanie twierdzeń jeszcze nie upłynął, to należy rozważyć, czy strona nie działa sprzecznie z dobrymi obyczajami (art. 3 k.p.c.) i narusza postulat szybkości w przytaczaniu twierdzeń (art. 6 § 2 k.p.c.), aczkolwiek kwalifikowanie twierdzeń, jako formy nadużycia prawa wykracza poza ramy niniejszego artykułu.

Drugi z omawianych przypadków również nie uzasadnia pominięcia tzw. spóźnionego zaprzeczenia. Przywołany pogląd A. Jakubeckiego może budzić wątpliwości, gdyż ustawodawca konsekwentnie, w następujących po sobie nowelizacjach k.p.c., rezygnuje z możliwości wprowadzenia do przepisów statuujących system prekluzji czy też system dyskrecjonalnej władzy sędziego granicy czasowej podnoszenia zaprzeczeń. Nadto, w k.p.c. pojawiają się nowe uregulowania dotyczące instytucji zaprzeczenia (por. art. 127 § 1 i art. 210 § 2 k.p.c.), zatem pominięcie w art. 205³ § 1-3, art. 205¹² § 1 i 2, art. 381 oraz art. 458⁵ § 1-4 k.p.c. słowa „zaprzecza” nie jest przypadkowe i stanowi celowy zabieg prawodawcy.

Oznacza to, że tego typu działanie nie narusza żadnego przepisu k.p.c. i winno być oceniane z punktu widzenia przesłanek opisanych w art. 4¹ k.p.c. Powstaje

⁵¹ Tak na gruncie obowiązującego do 7.11.2019 r. art. 217 k.p.c. P. Grzegorzczyk, K. Weitz, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, wyd. V, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 217: „Przepis art. 217 § 2 swym działaniem obejmuje także przyznanie, jak i zaprzeczenie, czyli oświadczenie wiedzy sprzeczne z twierdzeniami faktycznymi strony przeciwnej”.

⁵² A. Jakubecki, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, A. Jakubecki, LEX/el. 2019, art. 4585.

zatem pytanie, jakie środki prawne można zastosować, aby przeciwdziałać takiemu zaprzeczeniu.

W orzecznictwie, do czasu wejścia w życie UZm2019⁵³, wykształciła się koncepcja pomijania (uznawaniu za bezskuteczne) czynności lub oddalania/odrzucaenia wniosków, które dokonywane są w sposób sprzeczny z dobrymi obyczajami⁵⁴. Podkreślano, że prawo do sądu, o którym mowa w art. 45 ust. 1 Konstytucji oraz w art. 6 Konwencji o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności, sporządzonej w dniu 4 listopada 1950 r. w Rzymie (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.), obejmuje m.in. prawo do ukształtowania procedury sądowej zgodnie z postulatami sprawiedliwości i jawności, ujmowane także jako prawo do rzetelnego procesu, a urzeczywistnienie celu rzetelnego procesu nakłada na sąd m.in. powinność respektowania i realizowania zasady efektywności postępowania oraz zasady równoprawnienia stron, podejmowania działań zapobiegających obstrukcji procesowej.

Z dniem 7.11.2019 r. usankcjonowano możliwość pomijania (pozostawiania bez rozpoznania) niektórych żądań procesowych, które dotychczas mogły zostać zakwalifikowane, jako forma nadużycia prawa (por. art. 53¹, art. 117² § 2, art. 350¹, art. 394³ k.p.c.). Zarazem do k.p.c. wprowadzono ogólną sankcję (art. 226²), która może być stosowana w odniesieniu do większości form nadużycia prawa procesowego. Można więc podnosić, iż dotychczasowe poglądy uległy dezaktualizacji na skutek wprowadzonych zmian, a obecny system walki z nadużyciem prawa jest kompletny i należy stosować tylko te sankcje procesowe, które zostały wyraźnie zastrzeżone przez ustawodawcę.

Moim zdaniem ten pogląd jest niesłuszny⁵⁵.

Czynność dokonana z nadużyciem prawa jest czynnością wadliwą⁵⁶, aczkolwiek nie można w tym zakresie odwoływać się do orzecznictwa wydanego na gruncie art. 5 k.c. Nieprzydatność tej konstrukcji na gruncie prawa procesowego wynika nie tylko z odmiennego charakteru prawa procesowego jako części prawa publicznego,

⁵³ Postanowienie SN z 16.06.2016 r., V CSK 649/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 37; uchwała (7) SN z 20 kwietnia 1970 r., III CZP 4/70, OSNCP 1070 Nr 9, poz. 146; postanowienie SN z 21.07.2015 r., III UZ 3/15, LEX nr 1925809; postanowienie SN z 13.09.2018 r., II CSK 37/18, LEX nr 2549410; wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, LEX nr 2525421; postanowienie SO w Szczecinie z 28.11.2017 r., VIII Gz 351/17, LEX nr 2403382; wyrok SA w Szczecinie z 13.03.2018 r., III AUa 834/16, LEX nr 253183; wyrok SA w Szczecinie z 9.02.2017 r., III AUa 754/16, LEX nr 2658292; postanowienie SA w Szczecinie z 8.02.2016 r., III AUz 7/16, LEX nr 1993238.

⁵⁴ K. Weitz, s. 7-39 postuluje, aby w przepisach kodeksowych, nawet stosowanych w drodze analogii, szukać podstawy do zniweczenia skutków procesowych zachowania naruszającego dobre obyczaje, co w wypadku czynności procesowych wyrażać się powinno przykładowo w stwierdzeniu ich niedopuszczalności w odpowiedniej procesowej postaci przez ich pominięcie lub odrzucenie.

⁵⁵ Tak też postanowienie SN z 5.03.2020 r., I CO 15/20, LEX nr 3160505, gdzie dopuszczono możliwość stosowania *per analogiam* art. 531 § 2 k.p.c. także do wniosków o wyłączenie sędziego, które nie spełniają opisanych w tym przepisie przesłanek, a które stanowią nadużycie prawa; por. również wyrok SA w Lublinie z 4.11.2020 r., I AGa 89/19, LEX nr 3101594 dotyczący pominięcia zarzutu potrącenia. Odmiennie A. Jakubecki, *Sankcje...*, s. 194, argumentując to tym, że ustawodawca zrezygnował z wprowadzenia do k.p.c. ogólnej normy, zgodnie z którą dokonanie przez stronę lub uczestnika postępowania czynności z nadużyciem uprawnień procesowych wyłącza skutki prawne, które ustawa wiąże z tą czynnością.

⁵⁶ Tak E. Gapska, *Pojęcie...*

ale przede wszystkim z rodzaju sankcji przewidzianej w art. 5 k.c. niemożliwej do zaakceptowania⁵⁷. Jednocześnie nie jest możliwe ustalenie ogólnej reguły interpretacyjnej, jak należy postępować z takimi czynnościami, gdyż to zależy od ich charakteru, rodzaju prowadzonego postępowania, okoliczności danej sprawy. Sąd uzasadnienie braku wyraźnej regulacji. Nowelizacja dokonana UZm2019 miała na celu rozszerzenie ochrony stron oraz wymiaru sprawiedliwości przed niezastęgującymi na aprobatę działaniami uczestnika postępowania, a nie jej ograniczenie. Sankcja pominięcia bezskutecznej czynności może być niejednokrotnie jedynym możliwym sposobem ochrony przed działaniem strony nadużywającym prawa, a samo postanowienie o ukaraniu grzywną lub szczególne reguły dotyczące rozliczenia kosztów opisane w art. 103 i art. 226² k.p.c. mogą być niewystarczające dla odstraszenia przed dezorganizacją procesu cywilnego niełojalne działającej strony⁵⁸. Sąd może i powinien przeciwdziałać podejmowaniu przez stronę czynności tamujących tok postępowania i tym samym pozbawiających przeciwnika procesowego możliwości uzyskania efektywnej ochrony⁵⁹. Bierność sądu może doprowadzić do zniweczenia rzetelnego procesu.

Powyższe nie oznacza, że zawsze będzie możliwe pominięcie zaprzeczenia. Zaprzeczenie faktom dokonane na ostatnim etapie prowadzonego procesu (z reguły nie doprowadzi do otwarcia stronie przeciwnej możliwości powołania twierdzeń na fakt zakwestionowany (o ile upłynęły już terminy, o których art. 205³ § 1-3, art. 205¹² § 1, art. 381 oraz art. 458⁵ § 1-4 k.p.c.)). Wynika to z tego, iż strona, zobowiązana do powołania określonej grupy twierdzeń na poparcie swojego roszczenia, czy też na uzasadnienie przyjętej linii obrony, winna w tym samym czasie powołać odpowiednie wnioski dowodowe na te okoliczności. Późniejsze zaprzeczenie faktom nie otwiera nowego terminu na składanie nowych wniosków⁶⁰. Zatem samo zaprzeczenie doprowadzi do pozytywnego rozstrzygnięcia merytorycznego sporu dla strony, która występuje z zaprzeczeniem, o ile dotychczas zgromadzony materiał dowodowy nie pozwolił na udowodnienie danego faktu. Jednocześnie nie powinno budzić większych kontrowersji stwierdzenie, że tego typu zachowanie może naruszać zasadę lojalności procesowej i stanowi nieuczciwą formę taktyki procesowej, zatem może być traktowane, jako nadużycie prawa.

⁵⁷ A. Kubas, *Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych*, „Palestra” 2019, nr 11-12, s. 169.

⁵⁸ Może być tak w szczególności, gdy strona składa kolejne wnioski o odroczenie rozprawy uzasadniając to przeszkodą, której nie można przezwyciężyć (art. 214 § 1 k.p.c.), a zarazem nie decyduje się na ustanowienie pełnomocnika (por. wyrok SN z 11.05.2018 r., II CSK 457/17, LEX nr 2486818; wyrok SN z 16.07.2009 r., I CSK 30/09, LEX nr 584184; wyrok SA w Warszawie z 7.10.2019 r., I ACa 684/18, LEX nr 2753732; wyrok SA w Łodzi z 5.10.2016 r., I ACa 387/16, LEX nr 2163017; postanowienie SA w Krakowie z 9.01.2020 r., I ACa 697/18, LEX nr 2978886; wyrok SA w Katowicach z 26.06.2018 r., V ACa 562/16, LEX nr 2615526; wyrok SA w Warszawie z 17.11.2017 r., V ACa 795/17, LEX nr 2606460).

⁵⁹ Uchwała SN z 11.12.2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87.

⁶⁰ Tak na gruncie obecnie obowiązujących przepisów o postępowaniu w sprawach gospodarczych M. Manowska, [w:] *Komentarz...*, art. 458².

Zaprzeczenie na ostatniej rozprawie w postępowaniu gospodarczym (art. 458² k.p.c.) faktowi, na którego poparcie nie zgłoszono żadnych wniosków w pozwie, odpowiedzi na pozew (art. 458⁵ § 1 k.p.c.) lub w piśmie, o którym mowa w art. 458⁵ § 2 k.p.c. narusza zasadę lojalności procesowej. Jednak relewantne jest także to, że efektywność tej formy obrony umożliwiła druga strona procesu, która wbrew regułom rozkładu ciężaru dowodzenia (art. 6 k.c. i art. 232 k.p.c.) nie powołała w odpowiednim czasie właściwych wniosków dowodowych, lecz liczyła na pozytywny wynik procesu przy wykorzystaniu dobrodziejstwa art. 229 lub art. 230 k.p.c. Zatem niezależnie od tego, czy do zaprzeczenia doszłoby w pierwszym możliwym terminie po złożeniu przez stronę przeciwną pism wskazanych w art. 458⁵ § 1 i 2 k.p.c., czy też na późniejszym etapie to wynik procesu byłby taki sam.

W orzecznictwie podkreśla się, iż reakcja na nierzetelne postępowanie strony musi być „odpowiednia”⁶¹. Dlatego nie może stanowić uzasadnienia pominięcie takiego zaprzeczenia tylko z tego powodu, że jest ono spóźnione, gdyż sankcja za podjęcie wątpliwej czynności powinna być uzależniona od oceny, przeciwko jakiemu *ratio legis* występuje strona, która chce ów cel ustawy zniweczyć. Charakterowi nadużycia musi odpowiadać właściwa sankcja. Celem art. 127 § 1 oraz art. 210 § 2 k.p.c., który należy odczytywać w powiązaniu z art. 229, art. 230 oraz art. 233 § 1 k.p.c. jest przede wszystkim umożliwienie wydania merytorycznego rozstrzygnięcia na podstawie ustaleń, które będą w sposób najbliższy możliwy zbliżone do prawdy obiektywnej. Zaprzeczając twierdzeniom strony w ostatniej fazie procesu strona zaprzeczająca nie występuje przeciwko temu celowi, skoro jej przeciwnik wbrew nałożonemu na niego obowiązкови uprzednio nie zgłosił wniosków dowodowych na dany fakt. Nie dochodzi do sytuacji, w której naganne działanie przeciwnika pozbawia drugą stronę procesu możliwości obrony.

Nie da się jednak ukryć, że taka forma działania godzi w inny cel art. 127 § 1 i art. 210 § 2 k.p.c., który należy wiązać z umożliwieniem sądowi wyłuskanie okoliczności bezspornych (art. 229 k.p.c.) i pominięcie odpowiednich wniosków dowodowych (art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c.), a co za tym idzie przeprowadzenie postępowania w sposób sprawny i bez zbędnej zwłoki, co również stanowi element rzetelnego procesu sądowego⁶². Zaprzeczenie określone faktowi może także doprowadzić do tego, że irrelevantne dla sprawy pozostaje to, czy inne fakty wystąpiły, dlatego sąd mógłby pominąć wnioski dowodowe z uwagi na ich nieistotność (art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c.). W związku z tym właściwym środkiem reakcji powinno być sięgnięcie

⁶¹ Tak postanowienie SN z 16.06.2016 r. oraz powołane w tym orzeczeniu postanowienie z 23.04.1999 r., I CKN 1064/97, OSNC 1999, nr 9, poz. 153, a także wyrok SN z 1.06.2000 r., I CKN 64/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 227.

⁶² Por. wyrok SA we Wrocławiu z 21.12.2016 r., I ACa 1395/16, LEX nr 2396894.

do art. 103⁶³ oraz art. 226² k.p.c. Skorzystanie z tzw. sankcji penalnych (grzywna, rozstrzygnięcie o kosztach) a nie sankcji prewencyjnych (pominięcie czynności) jest uzasadnione także tym, że szkoda (zwłoka w procesie) została już wywołana i nie da się jej następczo zapobiec.

Inaczej należy podchodzić do sytuacji, gdy sprawa rozpoznawana jest poza postępowaniem gospodarczym lub z pominięciem jego przepisów (art. 458⁶ k.p.c.), gdy to spóźnione zaprzeczenie doprowadziło do tego, że stronie przeciwnej upłynęły terminy na powoływanie wniosków dowodowych. Strona ta działała w zaufaniu do swojego przeciwnika, że jego milczenie, czy też wyraźne przyznanie stanowi wyraz akceptacji podnoszonych przez nią twierdzeń. Norma wyrażona w art. 205³ § 2, art. 205¹² § 1, art. 381 k.p.c. zezwala na powołanie nowych wniosków dowodowych, jeśli potrzeba ich powołania wynika później, a tak należy klasyfikować omawianą konfigurację procesową. Jeśli sąd uprzednio pominął na podstawie art. 235² § 1 pkt 2 k.p.c. wniosek dowodowy zawsze może uchylić lub zmienić swoje postanowienie, skoro nie jest nim związany (art. 240 § 1 k.p.c.). Zatem istnieją instrumenty prawne, które przeciwdziałają wygraniu procesu w sposób nieuczciwy. Sąd może również pouczyć stronę o możliwości sięgnięcia do sankcji wskazanych w art. 103 k.p.c. oraz art. 226² k.p.c., co może skłonić stronę zaprzeczającą do wycofania zaprzeczenia, w przeciwnym wypadku może również stanowić adekwatną sankcję za nielojalne zachowanie.

Problematyczne może być pominięcie takiego zaprzeczenia i uznanie go za bezskuteczne⁶⁴. Biorąc pod uwagę fakt, że celem art. 4¹ k.p.c. jest uniemożliwienie uczestnikom dezorganizacji postępowania a zarazem zapewnienia rzetelnego, sprawnego procesu sądowego, należy dopuścić taką możliwość, przy czym przed podjęciem decyzji istotne jest zwrócenie uwagi na kilka istotnych aspektów. Przede wszystkim szybkość prowadzonego procesu stanowi jedną z zasad procesowych, ale z całą pewnością nie jest tą najważniejszą⁶⁵. Nie da się jednak wykluczyć, że zaprzeczenie dokonane w ostatniej fazie procesu może doprowadzić do znacznego wydłużenia postępowania i prowadzenia postępowania niemalże „na nowo”. Pominięcie zaprzeczenia wydaje się wyłączone, gdy fakt zaprzeczony objęty jest nakazem podejmowania czynności dowodowych przez sąd z urzędu, w celu ustalenia danych okoliczności.

⁶³ Tak na gruncie zarzutu braku legitymacji materialnej podniesionej dopiero na etapie postępowania apelacyjnego wyrok SO w Szczecinie z 27.06.2019 r., VIII Ga 162/19, LEX nr 2717022.

⁶⁴ Możliwość taką dopuszczono w wyroku SA w Krakowie z 18.02.2021 r., I AGa 85/20, LEX nr 3207413.

⁶⁵ A. Kubas, *Nadużycie...*, s. 173.

5.3. ZAPRZECZENIE FAKTOWI OBJĘTEMU ZAKAZEM DOWODZENIA

Do nadużycia prawa może dojść w sytuacji, gdy strona zaprzecza faktowi, który może być udowodniony wyłącznie za pośrednictwem dowodu, który w procesie jest niedopuszczalny, co wynika z zakazów dowodowych ustanowionych przez k.p.c. Przy czym dodatkowego zastrzeżenia wymaga, że strona zaprzeczająca musi działać w sposób, który nie zasługuje na aprobatę, co oznacza, że działa ona nie tylko w obronie własnego interesu procesowego, ale też przyczyniła się do postawienia przeciwnika w sytuacji bez wyjścia, np. podstępnie wymusiła zawarcie umowy dowodowej spodziewając się przyszłego procesu sądowego.

W art. 458⁹ § 1 k.p.c. przyznano stronom możliwość umówienia się na wyłączenie określonych dowodów w postępowaniu w sprawie z określonego stosunku prawnego powstałego na podstawie umowy (umowa dowodowa). Zarazem art. 458⁹ § 6 w zw. z art. 235² § 1 pkt 1 k.p.c. stanowi podstawę do pominięcia wniosku dowodowego, który to porozumienie mógłby naruszać.

Zaprzeczenie faktowi z powołaniem się na umowę dowodową może być potraktowane, jako nadużycie prawa⁶⁶ uzasadniające odwołanie się do art. 226² k.p.c., w zależności od motywów, którymi kierowała się strona stosująca taką formę obrony. Nie jest wykluczona możliwość podważenia samej umowy dowodowej, jeśli oszukańcze lub nacechowane złą wolą działanie strony występowało już na etapie podpisywania umowy, która z góry chciała wykorzystać swoją silniejszą pozycję⁶⁷.

Samo pominięcie zaprzeczenia byłoby niedopuszczalne. Wynika to z tego, że norma wyrażona w art. 458⁹ k.p.c. zezwala stronom na ograniczenie możliwości wprowadzenia do procesu określonych środków dowodowych natomiast nie zezwala na całkowite wyłączenie możliwości dowodzenia określonych faktów, a taki właśnie efekt wywołałoby uznanie przez sąd zaprzeczenia za bezskuteczne. Nie istnieje też aksjologiczne uzasadnienie, aby uznać za zgodne z rzeczywistym stanem rzeczy, bezsporne lub przyznane fakty tylko dlatego, że powołuje się na nie strona, która wskutek umowy dowodowej nie ma możliwości ich dowodzenia, zwłaszcza, że nie jest wykluczone, iż strona ta dokonuje kłamstwa procesowego.

W związku z tym należy uznać taką umowę dowodową, jako sprzeczną z ustawą, wyłączającą możliwość wykazania określonego faktu, a co za tym idzie nieważną w części.

⁶⁶ Tak A. Laskowska-Hulisz, B. Mielczarek, *Umowa dowodowa w postępowaniu w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 1, s. 19-27.

⁶⁷ *Ibidem*.

6. PODSUMOWANIE

Zarówno kłamstwo procesowe, jak i zaprzeczenie mogą stanowić element stosowanej w postępowaniu cywilnym obrony, jak i źródło zgłaszanych w tym postępowaniu roszczeń.

Co do zasady kłamstwo procesowe jest działaniem nieakceptowalnym i niedopuszczalnym, jednak nie zawsze będzie możliwe wyciągnięcie negatywnych konsekwencji wobec strony, która takiego działania się dopuszcza. Zaprzeczenie jest, co do zasady, dopuszczalnym sposobem obrony, jednak niejednokrotnie wykorzystywane jest w sposób, który narusza dobre obyczaje i prowadzi do nadużycia prawa.

Kłamstwo procesowe stanowi zarówno naruszenie dobrych obyczajów oraz nadużycie prawa. Sąd może nałożyć na osobę podnoszącą fałszywe twierdzenia sankcje wskazane w art. 226² § 2 oraz art. 103 § 1-2 k.p.c. Jednakże warunkiem zastosowania art. 226² § 2 k.p.c. jest uprzednie pouczenie o takiej możliwości.

Ogólne zaprzeczenie wszystkim faktom nie stanowi obecnie formy nadużycia prawa, lecz jest działaniem z naruszeniem przepisów prawa (art. 127 oraz art. 210 § 2 k.p.c.), dlatego nie wywołuje ono skutków na płaszczyźnie postępowania cywilnego. Mimo to nie zawsze będzie możliwe zastosowanie art. 230 k.p.c.

Zaprzeczenie dokonane w ostatniej fazie procesu, mimo że jest działaniem z naruszeniem dobrych obyczajów, to wywoła skutek, jeśli termin na powołanie twierdzeń upłynął razem z wniesieniem pozwu lub odpowiedzi na pozew, a sprawa jest rozpoznawana w postępowaniu gospodarczym (art. 485⁵ § 1 k.p.c.). Możliwe jest także nałożenie sankcji wskazanych w art. 226² k.p.c. W innych sytuacjach sąd może czynność taką pominąć, jednak zasadą powinno być zastosowanie art. 226² § 2 oraz art. 103 § 1-2 k.p.c.

Nadużyciem prawa może być również zaprzeczenie faktowi, który można wykazać wyłącznie za pomocą środka dowodowego, który jest zakazany na mocy umowy dowodowej (art. 458⁹ k.p.c.).

BIBLIOGRAFIA

Akty prawne

- Konstytucja Rzeczypospolitej Polskiej z dnia 2 kwietnia 1997 r. (Dz.U. Nr 78, poz. 483, ze zm.).
- Konwencja o ochronie praw człowieka i podstawowych wolności sporządzona w Rzymie dnia 4 listopada 1950 r., zmieniona następnie Protokołami nr 3, 5 i 8 oraz uzupełniona Protokołem nr 2 (Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284, ze zm.).
- Ustawa z dnia 23 kwietnia 1964 r. – Kodeks cywilny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1360, ze zm.).
- Ustawa z dnia 17 listopada 1964 r. – Kodeks postępowania cywilnego (Dz.U. z 2021 r. poz. 1805, ze zm.).
- Ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. – Kodeks karny (Dz.U. z 2022 r. poz. 1138, ze zm.).
- Ustawa z dnia 28 lipca 2005 r. o kosztach sądowych w sprawach cywilnych (Dz.U. z 2022 r. poz. 1125).

Ustawa z dnia 16 września 2011 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. Nr 233, poz. 1381).

Ustawa z dnia 4 lipca 2019 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania cywilnego oraz niektórych innych ustaw (Dz.U. poz. 1469, ze zm.).

Literatura

Adrych I., *Wpływ domniemań na rozkład ciężaru dowodu w postępowaniu cywilnym*, „Gdańskie Studia Prawnicze” 2011, nr 2.

Bodio J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-729*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019, art. 3.

Błaszczak Ł., *Czy jest możliwe zastosowanie sankcji w postaci odrzucenia lub zwrotu apelacji wniesionej w warunkach nadużycia prawa procesowego?*, „Palestra” 2022, nr 1-2.

Błaszczak Ł., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, art. 41.

Błaszczak Ł., Dziurda M., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Koszty sądowe w sprawach cywilnych. Dochodzenie roszczeń w postępowaniu grupowym. Przepisy przejściowe. Komentarz do zmian. Tom I i II*, red. T. Zembrzusi, Warszawa 2020, art. 226².

Błaszczak Ł., [w:] *System Postępowania Cywilnego. Dowody w postępowaniu cywilnym*; 2021.

Dolecki H., Radkiewicz T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1-366*, red. T. Wiśniewski, Warszawa 2021, art. 3.

Dziurda M., Szrajner M., *Postępowanie gospodarcze według nowych przepisów*, „Przegląd Prawa Handlowego” 2020, nr 1.

Ereciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom I. Postępowanie rozpoznawcze*, red. P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 3.

Ereciński T., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom IV. Postępowanie rozpoznawcze. Postępowanie zabezpieczające*, red. P. Grzegorzczak, J. Gudowski, M. Jędrzejewska, K. Weitz, T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 739.

Flaga-Gieruszyńska K., art. 226², [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. K. Flaga-Gieruszyńska, A. Zieliński, Warszawa 2022.

Gapska E., *Pojęcie, Przyczyny oraz Skutki Wadliwych Czynności Procesowych*, [w:] *System Prawa Procesowego Cywilnego. Tom IV. Część I. Postępowanie nieprocesowe. Vol. 2*, red. T. Ereciński, K. Lubiński, Warszawa 2021.

Gizbert-Studnicki T., *Prawda sądowa w postępowaniu cywilnym*, „Państwo i Prawo” 2009, z. 7.

Górowski A.J., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Art. 205¹-424¹², Tom 2*, red. Marcinia A., Legalis 2019, komentarz do art. 226².

Grzegorzczak P., Weitz K., [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz. Tom II. Postępowanie rozpoznawcze*, red. T. Ereciński, Warszawa 2016, art. 217.

Jakubecki A., art. 458³, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji 2019*, red. J. Bodio, T. Demendecki, O. Marcewicz, P. Telenga, M.P. Wójcik, A. Jakubecki, LEX/el. 2019.

Jakubecki A., *Sankcje za nadużycie uprawnień procesowych, w Kodeksie postępowania cywilnego*, „Palestra” 2019, nr 11-12.

Kamieński G., *Zakaz nadużycia praw procesowych*, Warszawa 2021.

Kubas A., *Nadużycie prawa procesowego – próba oceny ostatnich zmian legislacyjnych*, „Palestra” 2019, nr 11-12.

Laskowska-Huliz A., Mielczarek B., *Umowa dowodowa w postępowaniu w sprawach gospodarczych*, „Przegląd Ustawodawstwa Gospodarczego” 2021, nr 1.

Łazarska A., 4. *Obowiązek prawdomówności*, [w:] *Rzetelny proces cywilny*, Warszawa 2012.

Kłamstwo procesowe i zaprzeczenie jako forma nadużycia prawa w procesie cywilnym

- Manowska M., art. 3, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477¹⁶*, red. A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, LEX/el. 2022.
- Manowska M., Adamczuk A., Prus P., Radwan M., Sieńko M., Stefańska E., art. 3, art. 226², [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz aktualizowany. Tom I. Art. 1-477¹⁶*, red. A. Adamczuk, P. Prus, M. Radwan, M. Sieńko, E. Stefańska, M. Manowska, LEX/el. 2022.
- Michałowski A., Milart P., *Pouczenie przewodniczącego o prawdopodobnym wyniku sprawy – pożegnanie z sędzią Sfinksem*, „Palestra” 2019, nr 11-12.
- Paradowski P., 2.1. *Przepisy ogólne*, [w:] *Postępowanie cywilne po nowelizacji. Komentarz dla pełnomocników procesowych i sędziów*, red. B. Karolczyk, Warszawa 2020.
- Piaskowska O.M., art. 3, [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Postępowanie procesowe. Komentarz aktualizowany*, red. M. Kuchnio, A. Majchrowska, K. Panfil, J. Parafianowicz, A. Partyk, A. Rutkowska, D. Rutkowski, A. Turczyn, O.M. Piaskowska, LEX/el. 2022.
- Plebanek M.G., 1.2.5.4. *Sądowa kontrola czynności procesowych stron*, [w:] *Nadużycie praw procesowych w postępowaniu cywilnym*, Warszawa 2012.
- Rodziewicz P., art. 226², [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz*, red. E. Marszałkowska-Krześ; 2021 .
- Telenga P., art. 226², [w:] *Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz do wybranych przepisów nowelizacji*, red. A. Jakubecki, LEX/el. 2019.
- Weitz K., *Nadużycie „prawa” procesowego cywilnego*, „Przegląd Prawa Cywilnego” 2020, nr 1.

Orzecznictwo

- Uchwała (7) SN z 20.04.1970 r., III CZP 4/70, OSNCP 1070 nr 9, poz. 146.
- Uchwała SN z 11 grudnia 2013 r., III CZP 78/13, OSNC 2014, nr 9, poz. 87.
- Uchwała SN z 17.02.2004 r., III CZP 115/03, OSNC 2005, nr 5, poz. 77.
- Wyrok SN z 1.06.2000 r., I CKN 64/00, OSNC 2000, nr 12, poz. 227.
- Wyrok SN z 13.12.2006 r., V k.k. 104/06, OSNwSK 2006, nr 1, poz. 2427.
- Wyrok SN z 20.12.2006 r., IV CSK 299/06, LEX nr 233051.
- Wyrok SN z 12.07.2007 r., IV k.k. 75/07, LEX nr 277263.
- Wyrok SN z 9.07.2009 r., III CSK 341/08, LEX nr 584753.
- Wyrok SN z 16.07.2009 r., I CSK 30/09, LEX nr 584184.
- Wyrok SN z 11.05.2018 r., II CSK 457/17, LEX nr 2486818.
- Wyrok SN z 27.07.2018 r., V CSK 384/17, LEX nr 2525421.
- Postanowienie SN z 23.02.1999 r., I CKN 1064/97, OSNC 1999, nr 9, poz. 153.
- Postanowienie SN z 21.07.2015 r., III UZ 3/15, LEX nr 1925809.
- Postanowienie SN z 16.06.2016 r., V CSK 649/15, OSNC 2017, nr 3, poz. 37.
- Postanowienie SN z 13.09.2018 r., II CSK 37/18, LEX nr 2549410.
- Postanowienie SN z 5.03.2020 r., I CO 15/20, LEX nr 3160505.
- Postanowienie SN z 19.02.2021 r., IV k.k. 557/20, LEX nr 3124987.
- Wyrok SA w Lublinie z 10.07.1998 r., I ACa 202/98, OSA 2000, nr 2, poz. 6.
- Wyrok SA w Warszawie z 24.06.2014 r., VI ACa 1582/13, LEX nr 1540959.
- Wyrok SA w Białymstoku z 27.05.2015 r., I ACa 88/15, LEX nr 1745542.
- Wyrok SA w Krakowie z 20.10.2015 r., I ACa 933/15, LEX nr 1936814.
- Wyrok SA w Krakowie z 5.12.2015 r., I ACa 504/15, LEX nr 2370736.
- Wyrok SA w Łodzi z 5.10.2016 r., I ACa 387/16, LEX nr 2163017.
- Wyrok SA we Wrocławiu z 21.12.2016 r., I ACa 1395/16, LEX nr 2396894.
- Wyrok SA w Szczecinie z 9.02.2017 r., III AUa 754/16, LEX nr 2658292.
- Wyrok SA w Warszawie z 17.11.2017 r., V ACa 795/17, LEX nr 2606460..
- Wyrok SA w Białymstoku z 28.02.2018 r., I ACa 822/17, LEX nr 2516254.
- Wyrok SA w Szczecinie z 13.03.2018 r., III AUa 834/16, LEX nr 253183.

Wyrok SA w Katowicach z 26.06.2018 r., V ACa 562/16, LEX nr 2615526.
Wyrok SA w Warszawie z 7.10.2019 r., I ACa 684/18, LEX nr 2753732.
Wyrok SA w Krakowie z 14.02.2020 r., I AGa 98/19, LEX nr 3021567.
Wyrok SA w Lublinie z 4.11.2020 r., I AGa 89/19, LEX nr 3101594.
Wyrok SA w Warszawie z 10.11.2020 r., V ACa 371/20, LEX nr 3105634.
Wyroku SA w Krakowie z 18.02.2021 r., I AGa 85/20, LEX nr 3207413.
Wyrok SA w Katowicach z 14.12.2021 r., V AGa 358/21, LEX nr 3353642.
Postanowienie SA w Szczecinie z 8.02.2016 r., III AUz 7/16, LEX nr 1993238.
Postanowienie SA w Krakowie z 9.01.2020 r., I ACa 697/18, LEX nr 2978886.
Wyrok SO w Bielsku-Białej z 15.09.2016 r., II Ca 477/16, LEX nr 2124200.
Wyrok SO w Szczecinie z 13.01.2017 r., VIII Ga 519/16, LEX nr 2246523.
Wyrok SO w Poznaniu z 18.01.2017 r., IX GC 744/16, LEX nr 2257989.
Wyrok SO w Szczecinie z 18.12.2017 r., VIII GC 371/17, LEX nr 2443421.
Wyrok SO w Szczecinie z 27.06.2019 r., VIII Ga 162/19, LEX nr 2717022.
Postanowienie SO w Szczecinie z 28.11.2017 r., VIII Gz 351/17, LEX nr 2403382.

Źródła internetowe

<https://orka.sejm.gov.pl/Druki6ka.nsf/wgdruku/4332>.

<https://orka.sejm.gov.pl/Druki8ka.nsf/0/166CCC44490F3965C1258384003CD40A/%24File/3137-uzas.pdf> s. 32.

False statement and rejection of facts, as a form of abuse of procedural law in civil procedure

Summary

Both, false statement and denial of facts can be a form of defense in civil proceedings, but also source of claims. evidentiary agreement

False statement is both violation of good practice and an abuse of procedural law. Court is allowed to apply measures referred in Article 226² § 2 k.p.c. and 103 § 1-2 k.p.c. on participant who brings forth false statements during civil proceedings. However, in order to apply measures referred in Article 226² § 2 k.p.c., it is necessary to prior instruct this participant about that possibility.

General rejection of facts is not an abuse of procedural law because it is a violation of law (Article 127 k.p.c. and 210 § 2 k.p.c.). That is the reason why it does not cause any effect during civil proceedings. However, it is not always possible to apply Article 230 k.p.c. in that situation.

Denying facts in last phase of civil proceedings is a form of violation of good practice, but it will take effect if opposite party did not present evidence in the complaint or in the statement of defense and proceedings in commercial cases apply (Article 485⁵ § 1 k.p.c.). It is allowed to penalize that party with measures referred in Article 226² § 2 k.p.c. In other cases court may consider this procedural

Kłamstwo procesowe i zaprzeczenie jako forma nadużycia prawa w procesie cywilnym

action as ineffective, however the rule should be to apply Article 226² § 2 k.p.c. and 103 § 1-2 k.p.c.

Denial of fact that can be proven only by an evidence which is prohibited by evidentiary agreement may also be a form of abuse of procedural law.

Keywords: false statement, rejection of facts, abuse of procedural law

